

تحلیل فضایی – کالبدی معماری بومی روستا و نقش آن در توسعه گردشگری روستایی (نمونه موردی روستای هزاوه شهرستان اراک)

فاطمه حسنی^{1*}، سعید صالحی²

1- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، Fateme.hasani64@gmail.com

2- استاد و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، salehi.salehi90@gmail.com

چکیده

معماری بومی روستاهای کشور، نماینده تفکر، عقاید و نظرهای دوره‌ی خاص خود است که بهترین و خالص‌ترین نمود تعلق انسان به محیط طبیعی و عینیت یافتن سازگاری کالبد با محیط است. معماری بی‌نظیری که ضمن داشتن ویژگی‌های منحصر بفرد مانند زیبایی، هم‌نشینی با طبیعت و برخورداری از چشم‌اندازهای بکر، نشان‌دهنده ذوق و سلیقه ایرانی است که می‌تواند از جمله مهم‌ترین عوامل در جذب گردشگران محسوب شود. بنابراین می‌توان گفت توسعه گردشگری در روستاها به معنای بالفعل کردن ارزش‌ها و جاذبه‌های کالبدی و فضایی معماری و بافت روستا و معرفی آن به گردشگر است. لذا هدف از این پژوهش، تحلیل فضایی-کالبدی معماری بومی روستای هزاوه‌ی اراک و بررسی نقش آن در توسعه گردشگری است. سوال اصلی این است که چطور معماری بومی روستایی، توانسته در جذب گردشگر موثر باشد؟ و ساختارها و کارکردهای عناصر معماری بومی روستای هزاوه چگونه در جذب گردشگر موفق بوده است؟ روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و به صورت مطالعات اسنادی-کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است. که براساس نتایج بدست آمده از مطالعات، معماری روستای هزاوه با داشتن بافت پیچیده و ارگانیک، با خانه‌های سنگی و گلی که به صورت پلکانی بر دامنه شیب کوه‌ها قرار گرفته است و وجود محلات مختلف که در بین باغات انگور احاطه شده‌اند، نقش مهمی در جذب گردشگر و تبدیل شدن این روستا به یکی از روستاهای هدف گردشگری استان داشته است. این پژوهش می‌کوشد با رویکردی جانبدارانه از شناخت و بهسازی معماری بومی روستایی، ضرورت بررسی و تحلیل عناصر و شاخص‌های آن را در توسعه گردشگری روستایی بیان نماید.

واژه‌های کلیدی: معماری بومی روستایی، تحلیل فضایی-کالبدی، توسعه گردشگری روستایی، روستای هزاوه‌ی اراک

مقدمه

سازمان فضایی - کالبدی روستا بازتابی از ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی آن است که براساس نوع نگرش روستائیان به طبیعت و نیز امکانات و دانش آنها در ساخت و تولید و شیوه‌های بهره‌وری از اجزای محیط با حداکثر کارایی و مطلوبیت شکل گرفته است. منظر بومی روستایی در ایران، به لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی، فعالیت‌های مردمی، عناصر تولیدی و محیط زیست، مجموعه‌ای همگن و متشکل را با هویت کالبدی خاص تشکیل می‌دهد که نمایانگر ارتباطات، کارکردها و نقش چندعملکردی فضاها است. [1]

سکونتگاه‌های روستایی با توجه به نوع عملکردشان، سازمان‌های فضایی متفاوتی دارند. معماری بومی روستایی ضمن برخوردار از ارزش‌هایی همانند سادگی و بی‌پیرایگی، الگوهای بصری و زیباشناختی، انطباق با محیط طبیعی، هماهنگی با عملکرد زیستی و معیشتی و استفاده از مصالح و دانش بومی و... که به آن هویت خاصی می‌بخشد می‌تواند بستری برای شکل‌گیری توسعه گردشگری و جذب گردشگر در روستاهای هدف گردشگری باشد. چرا که بارزترین جلوه فرهنگی هر زادبوم، معماری مردم آن است که با زیست‌بوم و بستر محیطی خویش و سازندگانش گره خورده است.

فرهنگ بومی در جامعه روستایی باید واجد رویکردی عملکردگرا باشد. در واقع رویکرد فرهنگ بومی در حفاظت از روستا به عنوان میراث ملموس و زنده، باید مبتنی بر هنجارها، ارزش‌ها و تقسیم کار اجتماعی، در پی احیای جامعه‌ای پویا باشد که متناسب با شرایط مکانی، زمانی و از همه مهم‌تر اقتصادی - معیشتی، بهترین روش را برای توسعه ارائه نماید، در حالی که همه این موارد در جهت پاسخگویی به نیازهاست. [2]

معماری پدیده‌ای زنده است که تنها از طریق فعالیت انسان معنا می‌یابد. بنابراین باید بپذیریم که بازتاب کالبدی تمام ابعاد زندگی اعم از نیازها، باورها، اعتقادات و به‌طور کلی ارزش‌های بشری است. [3] معماری بومی روستایی در ایران با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد خود مانند زیبایی، هم‌نشینی با طبیعت، برخوردار از ذوق و سلیقه ایرانی که در نوع خود بی‌نظیر می‌باشد با شکل خاصی که به بافت و کالبد سکونتگاه روستایی می‌دهد سبب گسترش صنعت گردشگری در روستا می‌شود. [4]

گردشگری مناطق روستایی شاخص مهمی در بازسازی و احیای مناطق روستایی است و نقش مهمی در توسعه روستاها ایفا می‌کند. توسعه روستایی مفهومی کلی است که هدف آن صرفاً تحول وضعیت و شرایط روستاها از نظر اقتصادی نیست، بلکه توسعه متعادل اجتماعی و اقتصادی مناطق روستایی است که همراه با توجه خاص به حداکثر بهره‌برداری از منابع محلی، توزیع عادلانه و گسترده منافع ناشی از توسعه را دنبال می‌کند. بنا بر این توسعه روستایی شامل یک فرآیند عمیق تغییرات در کل جامعه محلی و نقش افراد است. [5] آنچه مسلم است گردشگری روستایی به طور فزاینده‌ای توان اقتصادی و پتانسیل‌های زیستی را در مناطق روستایی بالا برده و محرک حیات سکونتگاه‌ها و نیز بهبود دهنده شرایط زندگی جوامع روستایی به حساب می‌آید. [6] و از آنجا که تقاضا برای استفاده گردشگری از مناطق روستایی در سال‌های اخیر به شدت افزایش یافته است، بنابراین لزوم تحلیل معماری بومی روستایی به عنوان عامل اصلی جذب گردشگر به خوبی مشخص می‌شود. روستای هزاوه از توابع شهرستان اراک با دارا بودن سابقه تاریخی فرهنگی ممتاز و آثار تاریخی (آرامگاه، حمام، تپه تاریخی هزوشن، خانه منسوب به امیرکبیر، محلات و چشمه‌های مختلف و محصولات کشاورزی متنوع) همواره مورد توجه گردشگران است. همچنین به دلیل دارا بودن ویژگی‌های سنتی معماری بومی و مسکن روستایی از نقاط جذاب برای گردشگری محسوب می‌شود. که در این پژوهش هدف، بررسی آثار فضایی کالبدی معماری بومی این روستا و نقش آن در توسعه گردشگری این روستا می‌باشد که با توجه به موقعیت گردشگری این منطقه نقش آن را پررنگ‌تر می‌نماید. بنابراین این پژوهش می‌کوشد ضمن معرفی معماری بومی روستای هزاوه به عنوان عاملی برای توسعه گردشگری به این سوالات پاسخ دهد که، عناصر معماری بومی این روستا چگونه است؟ معماری بومی و عناصر و ساختار مسکن روستایی هزاوه تا چه حد توانسته در جذب گردشگر موثر باشد؟

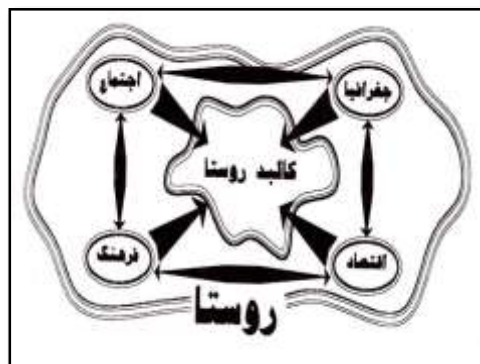
روش تحقیق

انتخاب روش تحقیق مناسب و تداوم استقرار آن در تمام فرآیند و مسیر تحقیق، جهت دستیابی به هدف پژوهش، برای پاسخ دادن به سوالات تحقیق، از اصول راهبردی پژوهش علمی است. تعیین روش تحقیق مناسب نیازمند شناخت حوزه‌های تحقیق است که با کسب شناخت اجمالی از آنها با توجه به نظری بودن موضوع پژوهش مورد نظر، روش تحقیق بصورت توصیفی-تحلیلی انتخاب شد که به صورت مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای در کنار مطالعات میدانی به جمع‌آوری مطالب مورد نیاز برای دستیابی به نتایج پرداخته شد.

شکل‌گیری سکونتگاه‌های روستایی

خصوصیات جغرافیای طبیعی ایران گویای بسیاری از واقعیت‌های محیطی و نقش آن در شکل‌گیری و استقرار جوامع انسانی و تکوین فعالیت و معیشت آنهاست. از این رو، مکانیابی، استقرار، شکل‌گیری و توسعه کالبدی شهرها و روستاهای ایران در درجه اول تابع شرایط محیطی و جغرافیایی آنهاست. براساس مطالعات انجام شده، حدود 67 درصد، مناطق روستایی کشور در کوهستان یا کوهپایه، 13 درصد در دشت‌های جلگه‌ای و بقیه براساس عوارض طبیعی در مناطق کویری و حاشیه دریا واقع شده‌اند. این نحوه استقرار حاکی از تاثیر عوامل جغرافیایی بر توزیع سکونتگاه‌های روستایی است. [7]

نمودار زیر نشان می‌دهد که کالبد روستا تحت تاثیر عوامل گوناگون جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شکل می‌گیرد. همین نمودار نشان می‌دهد که هیچ کدام از این عوامل بطور مستقل عمل نکرده و در رابطه تاثیر و تاثر متقابل نسبت به یکدیگر قرار دارند. نحوه استقرار روستای هزاه نشان می‌دهد این روستا در یک موقعیت طبیعی کوهپایه‌ای واقع شده‌اند. روستاهای کوهپایه‌ای از جهات گوناگون مکانی فضایی و ساختاری کاربردی از نواحی دیگر کاملاً متفاوت و متمایز می‌باشند. این تمایزات بیشتر ناشی از قابلیت‌ها و همگونی منحصر به فرد طبیعی و انسانی آنهاست به گونه‌ای که تجمع و فشردگی جمعیت و فعالیت همراه با همگونی نسبی مکانی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از ویژگی‌های سکونتگاه‌های روستایی این نواحی است. علاوه بر این، تجمع و نزدیکی واحدهای زیست انسانی موجبات دسترسی سهل تر واحدهای روستایی به مراکز خدمات دهی شهر را فراهم می‌سازد. [8]

شکل 1 _ نمودار ارتباط متقابل عوامل موثر در شکل‌گیری کالبد روستا

بنابراین می‌توان گفت استقرار و توسعه فضایی روستاها در درجه اول تابع شرایط محیطی و جغرافیایی آنهاست و فضاهای مجاور روستاها در ارتباط با عوامل گوناگون محیط طبیعی از جمله شکل ناهمواری و همجواری آن با عوارض طبیعی مانند کوه، دشت، رودخانه، جلگه و شرایط اقلیمی حاکم بر آن در جهت‌های توسعه روستاها نقش تعیین کننده‌ای دارند. به طوریکه روستاها به تبعیت از این شرایط طبیعی شکل گرفته و ضمن برقراری ارتباط با یکدیگر به رشد و توسعه خود ادامه می‌دهند. این شرایط در تعیین نقش و اندازه‌ی روستاها سهم عمده‌ای را ایفا می‌کنند. [9]

روستای هزاوه از لحاظ توپوگرافی در یک منطقه پایکوهی با شیب 4 الی 20 درصد واقع شده است و دارای بستری شیب‌دار در جهت جنوب غربی به شمال شرقی می‌باشد. همچنین از جمله سکونتگاه‌هایی است با بافتی ارگانیک، که در طی مراحل مختلف توسعه کالبدی شکل گرفته است و دارای اقلیم نیمه خشک و سرد می‌باشد.

معرفی روستای هزاوه

هزاوه یکی از روستاهای شهرستان اراک در استان مرکزی ایران است. این روستا در 18 کیلومتری غرب اراک و 25 کیلومتری فرمیه قرار دارد و به طور کلی می‌توان گفت روستای هزاوه مطابق با آخرین تقسیمات سیاسی محدوده دهستان امیریه از بخش مرکزی شهرستان اراک قرار دارد.

روستای هزاوه از نظر طبیعی در یک موقعیت بن بست قرار دارد و از شمال با روستای داین و از شمال شرق با روستای مهرآباد همسایه است، سایر جهات روستا را تپه‌ها احاطه نموده‌اند که به لحاظ موقعیت استقرار دارای موقعیت کوهپایه‌ای و به لحاظ شکل استقرار در بافت اصلی متراکم می‌باشد.

شکل 2- عکس هوایی از موقعیت و نشستگاه طبیعی روستای هزاوه

بررسی محیطی روستا

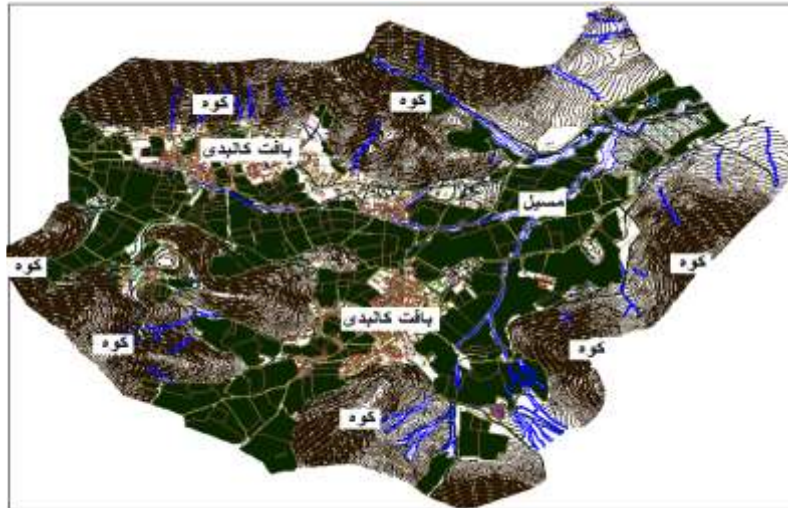
شرایط زیستی هر ناحیه‌ای حاصل پیوند و کنش و عمل متقابل عوامل و فرآیندهای محیطی مختلفی از قبیل شرایط اقلیمی، وضعیت زمین شناسی (وضعیت سنگ شناسی و زمین ساخت)، ویژگی‌های خاک شناسی، عوامل زیستی (پوشش گیاهی و زندگی جانوری)، توپوگرافی و شرایط هیدرولوژیکی نواحی است. [10] لذا به برخی ویژگی‌های محیطی روستای هزاوه اشاره می‌کنیم.

نحوه قرارگیری بافت در محیط طبیعی

روستای هزاوه از نظر نشستگاه طبیعی در پایکوه و یک موقعیت دره ای واقع شده است به طور کلی اطراف روستا با کوه احاطه شده و تنها راه ورودی روستا از سمت شرق (از طرف روستای داین و مهر آباد) می‌باشد. منازل مسکونی در دو طرف سینه

کوه و در اراضی شیب دار ساخته شده اند و حدفاصل دو قسمت اصلی روستا با باغات انگور پوشیده است. دو مسیل اصلی نیز در دو قسمت روستا قرار دارد.

شکل 3- نحوه قرارگیری روستا در محیط طبیعی (ماخذ: نگارندگان، 1395)

این روستا دارای بافت پیچیده ای است که از خانه های سنگی، گلی به صورت پلکانی، بردامنه شیب کوه ها قرار گرفته و در کنار مزارع و باغات انگور، این خانه ها اکثراً از ملات گل، سنگ و چوب ساخته شده و دارای سقف های مسطح هستند. معماری ساخت روستا تحت تأثیر عوامل جغرافیایی و وجود آب در مناطق محله در دو قسمت عمده و شش محله متمرکز شده اند که با احتساب امامزاده هفت محله قومی و فرهنگی در این روستا قابل تشخیص است.

از نظر کالبدی روستا در دویخش عمده محلات شمالی و محلات جنوبی که در امتداد دو مسیل اصلی شکل گرفته اند قابل تقسیم بندی است. نام محله ها به ترتیب ده به سمت بالا عبارت اند از: کوهبر، میان ده، محله پایین، محله چاله، سرآسیاب، تره زار و ده بالا. نکته قابل توجه در محلات روستا این است تمامی محلات حول یک مکان مقدس از جمله مسجد و حسینیه شکل گرفته اند که به عنوان مرکز محله، مرکز تجمع ساکنین محله محسوب می گردند.

شکل 4- پانوراما از محلات مختلف روستا (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

- در بررسی سیمای بیرونی روستا از لحاظ کالبدی و در تبیین سبک معماری موارد ذیل قابل مشاهده است :
- فرم، شکل و بافت معماری خودساخته و متأثر از فرهنگ و سنت خود روستائیان است.
  - سبک ساختمان اغلب به شکل روستایی (محلی) و با کمک گرفتن از مصالح بوم آورد شکل گرفته است.

- عمومیت واحدهای مسکونی به صورت دو طبقه احداث شده‌اند (بیش از 90 درصد)
  - پوشش بام آن‌ها گاه و گل و بیشتر مسطح می‌باشد.
- در این بررسی، در هم تنیدگی بافت کالبدی و محیط طبیعی و باغات برای هر بیننده‌ای مشهود است.

ویژگی‌های معماری

بافت مسکونی روستای هزاوه پیچیده و جالب است و نوع خاص و هنرمندانه معماری سنتی و روستایی در این نقطه رقم خورده است، معماری ساخت روستا تحت تاثیر عوامل جغرافیایی و وجود آب در چهار قسمت عمده متمرکز شده است و خانه‌ها از جنس سنگ، گل و چوب به صورت پلکانی، بردامنه شیب کوه‌ها قرار گرفته و دارای سقف‌های مسطح هستند. همچنین به دلیل حاکم بودن اقلیم معتدل و سرد در طول سال، ساختمان‌های روستا رو به جنوب و با دیوارهای ضخیم ساخته شده تا حداکثر استفاده از نور خورشید برده شود و ایجاد اتاق کرسی از ویژگی‌های معماری روستای هزاوه است. خانه‌های هزاوه را بیشتر روی صخره و کوه ساخته‌اند و هر واحد معماری آن در روستا اجزای متعددی دارد. دروازه‌های ورودی با درهای چوبی، واحدهای ساختمانی اکثراً در دو طبقه ساخته شده‌اند و حیاط از جمله‌ی آن بخش‌ها هستند. دیوار خانه‌ها اکثراً ضخیم و از جنس خشت، چینه و گل است و به طور کلی شکل خانه‌ها به گونه‌ای است که فضاهای اصلی از طریق یک فضای رابط یا واسطه مانند راهرو به یکدیگر مربوط شده‌اند تا اتلاف دما به واسطه‌ی باز و بسته شدن در به حداقل برسد. بیشتر ساختمان‌های روستا در دو طبقه هستند که طبقه‌ی پایین آنها برای دام و طبقه‌ی دوم برای سکونت افراد بوده است. موضوع خاص معماری در روستای هزاوه که آن را از سایر نقاط روستایی متمایز می‌کند استفاده از سنگ‌های رودخانه‌ای و چیدمان هنرمندانه آن در دیوار منازل و مساکن و سایر اینه روستا است که نمونه آن در زیر مشاهده می‌گردد.

شکل 5- سنگ‌های رودخانه‌ای به عنوان مصالح دیوار منازل (ماخذ: نگارندگان، 1394)

مسکن روستایی هزاوه

طرح، تکنولوژی و شیوه ساخت مسکن روستایی، ابعاد، تناسبات، مقیاس و انطباق آن با شرایط درون و بیرون واحد مسکونی همه و همه از میزان تاثیر و تقویت روابط انسانی با امکانات و شرایط محیطی و الزاماتی حکایت دارد که بصورت تجربی و در طول زمان به صورت اصول، معیارها و کمیت‌هایی در ساختار فضایی مسکن روستایی بروز یافته است. [11]

در اغلب روستاهای کشور، هنگام ساخت و ساز، ویژگی‌های اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در روستا در نظر گرفته می‌شود. [12] روستای هزاوه نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. در این روستا بیش از

هرچیز شرایط اقلیمی مؤثر بوده، چرا که شرایط آب و هوایی در این روستا به سمت سرما گرایش دارد. ویژگی‌های اقلیمی حاکم بر روستا ایجاب نموده تا مسکن روستایی به صورت متراکم ساخته شوند تا هنگام فصل سرما، از گرمای واحدهای کناری بهره‌برده و سرمای کمتری را احساس نمایند. در معماری این خانه‌ها با توجه به اقلیم سردسیری منطقه، پنجره‌ها به نوعی تعبیه شده تا نور خورشید را در بیشترین زاویه میهمان اتاق‌ها کند و در اکثر اتاق‌ها محلی خاص برای برپا کردن کرسی وجود دارد که در گذشته به عنوان تنها وسیله گرمایشی خانوار استفاده می‌شده است.

بررسی پلان‌های مختلف از روستا، تیپ‌های متفاوتی را از لحاظ قرارگیری فضاها ارائه می‌کند و در تمامی منازل قدیمی شکل ورودی، وجود آغل، انبار، محل فرآوری انگور، اتاق خواب و نشیمن قابل مشاهده است، به عبارتی دیگر الگوی کلی عناصر موجود در قطعات مسکونی تقریباً یکی است، اما نحوه اجرای جزئیات عناصر اصلی در هر واحد متفاوت می‌باشد عناصر موجود در قطعات مسکونی تقریباً یکی است، اما نحوه اجرای جزئیات عناصر اصلی در هر واحد متفاوت می‌باشد و با بررسی نقشه پایه روستا و مشاهدات میدانی انجام شده می‌توان گفت چهار تیپ متفاوت از لحاظ ابعاد و اندازه زمین، محل قرارگیری جزئیات معماری در هر یک از واحد مسکونی قابل مشاهده است و عمومیت واحدهای شناخته شده، به این شکل است که بیشتر واحدها به صورت دو طبقه احداث شده‌اند، پوشش بام آنها مسطح بوده و جهت‌گیری بناها رو به جنوب و به علت شرایط اقلیمی می‌باشد. عناصر اصلی در خانه‌های روستای هزاوه عبارتند از: ورودی، دالان، آغل، راه پله، ایوان، حیاط و اتاق‌های اطراف آن (خواب، پذیرایی، بهارخواب، سایر اتاق‌ها)، آشپزخانه، دستشویی، انبار و محل فرآوری انگور ضمن اینکه با توجه به نتایج حاصل از بررسی‌های میدانی در روستای هزاوه ورودی منازل قدیمی عناصری مانند دالان‌ها، درهای چوبی دولنگه، کوبه‌های زنانه و مردانه، سر در منزل، پیر نشین و ساباط را داراست که در ادامه به معرفی آنها می‌پردازیم.

دالان

دالان راهروی باریکی است که با پیچ و خم وارد شونده را از دروازه ورودی به حیاط خانه هدایت می‌کند در اکثر خانه‌ها برای رعایت حریم خصوصی، دالان‌ها دارای پیچ و خم هستند تا عابران نتوانند سریعاً فعالیت‌های حیاط را متوجه شوند. دالان‌ها اغلب به شکل هشت ضلعی یا نیمه هشت ضلعی و یا بیشتر مواقع چهار گوش و به تبع از شرایط اقلیمی منطقه طراحی شده است و قسمت‌های مختلف طبقه پایین را از هم جدا می‌کنند و در بسیاری از منازل قدیمی راه پله طبقه بالا در دالان تعبیه شده است.

شکل 6- شکل نمونه دالان‌های ورودی به داخل حیاط (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

سر در ورودی

در اکثر خانه‌های قدیمی روستای هزاوه هلال ساده‌ای روی در قرار دارد و معمولا طوری ساخته می‌شده که در زمستان‌ها مانع از ریزش بر و باران بوده و در تابستان‌ها نیز مانعی برای تابش مستقیم آفتاب به شمار می‌رفته است. در برخی خانه‌های قدیمی هنوز هم بالای سردر کتیبه‌هایی از آیات قرآنی به چشم می‌خورد.

شکل 7- سردر ورودی منازل روستا(ماخذ: نگارندگان، 1394)

سکوی ورودی (پیرنشین)

سکویی است که در دو سوی در ورودی، برای استراحت در هنگام انتظار برای ورودی یا گفت و گو با همسایه‌ها و یا استراحت و نشستن خود اهالی خانه در نظر گرفته شده است در معماری سنتی به این سکوها پیر نشین گفته می‌شود.

شکل 8- سکوی ورودی منازل روستا(ماخذ: نگارندگان، 1394)

ساباط

در محلات پایین ده و میان ده و کوهبر ویژگی خاصی در معماری برخی منازل وجود دارد و آن هم کوچه های اختصاصی و سرپوشیده ای است که محرمیت خاصی را برای یک یا چند واحد مسکونی ایجاد می کرد و کاربرد های دیگری هم داشته است.

شکل 9- ساباط (ماخذ: نگارندگان، 1395)

درهای چوبی دولنگه

در منازل قدیمی درها تماما از جنس چوب بوده و حتی به جای لولا در روی پاشنه می چرخیده و طبق بررسی های میدانی در این درها معمولا به ضخامت 10 الی 15 سانتی متر تخته است که از چوب صنوبر ساخته می شد.

شکل 10- انواع دربهای چوبی ورودی (ماخذ: نگارندگان، 1394)

کوبه های زنانه و مردانه

در برخی منازل هزاه هنوز هم دربهای چوبی قدیمی با اجزای منحصر بفردش باقی مانده و در برخی از واحدها (حتی واحدهای قدیمی) درهای چوبی با در فلزی جایگزین شده است. دربهای چوبی با تزئینات مخصوص که کلون و

کوبه بخشی از آن است. درب های چوبی که در خانه های قدیم استفاده می شد معمولا دو لته یا دو لنگه بودند، روی هر لته آن کلونی نصب می شد که کلون دایره ای (حلقه ای) شکل مورد استفاده خانم ها بود و کلون دیگر برای آقایان.

شکل 11- نمونه کوبه های درب های قدیمی (ماخذ: نگارندگان، 1394)

محل فرآوری انگور

در روستای هزاوه دانش بومی وجود دارد که انگور را به محصولات نظیر کشمش، باسلق، شیره انگور تبدیل می کند و این موضوع در کالبد واحدهای مسکونی نیز قابل مشاهده است. این محل از چهار قسمت اصلی چاله انگور، کوره و گل چک و اجاق تشکیل شده است.

شکل 12- سیستم فرآوری انگور در روستای هزاوه (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

اتاق کرسی

در تمامی منازل قدیمی روستای هزاوه اتاقی برای برپا کردن کرسی وجود دارد که در طبقه دوم خانه ها قرار گرفته و در این اتاق ها معمولا چاله ای به عمق نیم متر تعبیه شده که آتش (زغال داغ) درون آن قرار می گیرد و روی آن کرسی گذاشته می شود که تمام افراد خانواده بتوانند از گرمای آن در فصل سرما استفاده کنند.

شکل 13- در ورودی و تنور اتاق کرسی در یک خانه قدیمی در محله میان ده
(ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

آغل (طویله)

یکی از بخش های مهم اقتصادی در روستای هزاوه نگهداری و پرورش دام سبک و سنگین می باشد. بنابراین بخش مهمی از فضاها جهت نگهداری از دام مورد استفاده قرار می گیرد.

شکل 14- فضای داخلی یک آغل در خانه های محله تره زار (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

بازشوها (درب و پنجره)

در منازل قدیمی روستای هزاوه طبقه اول فقط یک در ورودی به دالان یا حیاط دارد و یک دریچه کوچک جهت تهویه هوای داخل آغل ها در نظر گرفته شده است و در طبقات بالا که جهت سکونت مورد استفاده قرار می گیرد هر اتاق معمولا دو یا سه پنجره در یک طرف اتاق دارد و در اتاق کرسی دو پنجره در دو طرف شمالی و جنوبی تعبیه شده که برای عبور جریان طبیعی هوا طراحی شده است.

شکل 15- نمونه پنجره و در اتاق کرسی در محله میان ده (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

حیات

حیات در خانه های قدیمی هزازه مرکز خانه می باشد و جایی است که تمام فعالیت های اقتصادی خانواده با آن در ارتباط می باشند
در تمامی منازل روستای هزازه حیاط وجود دارد و بخشی مهمی از فضای زندگی روستایی را شامل می شود.

شکل 17- حیاط (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

بام

در روستای هزازه ، بام در خانه های قدیمی مسطح بوده و مصالح تکمیل کننده پشت بام ها از پایین تیرهای چوبی، تخته و حصیر و سپس کاه و گل در بالا قرار می گیرد . فضای پشت بام در تامین اقتصاد خانوار روستایی (جهت پهن کردن خشکبار و تولید کشمش و...) هم نقش دارد.

شکل 17- نمونه بام (ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1394)

ناودان

با توجه به اینکه سطح بامها در روستای هزاوه مسطح می باشد و دیوار ها گلی است، ناودانها طوری مستقر شده اند که آب باران را با فاصله مناسب از دیوار به جوی وسط کوچه ها هدایت می کنند.

شکل 18- نمونه ناودانها در محله پایین ده (ماخذ: نگارندگان، 1394)

نتیجه گیری

از آنجایی که گردشگری صنعتی است که توسعه آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل موثر محیطی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در هر منطقه است، توسعه در روستاهای واجد ارزش محیطی به متغیرهایی وابسته است. معماری بومی روستایی یکی از مولفه های اصلی در جذب گردشگر می باشد. لذا رجوع به فرهنگ شکل گیری روستاها و معماری بومی آنها به عنوان یک راهبرد در توسعه و حفاظت از بافت های ارزشمند روستایی می تواند مطرح شود که در نهایت توسعه پایدار روستا را دربر دارد بنابراین برای اینکه موفقیت گردشگری روستایی به طور پیوسته با توسعه و محافظت بیشتر منابع و ارزش های محیطی روستا در ارتباط باشد، گسترش این صنعت در روستاها باید به صورتی باشد که کمترین آسیب را به منابع و توان های محیطی روستا وارد کند. که این مهم با شناخت درست عوامل و جاذبه های محیطی روستا، بخصوص معماری بومی روستاها، می تواند حاصل شود. براساس نتایج حاصل از بررسی که در این پژوهش به آن اشاره شد می توان نتیجه گرفت که مهمترین و اصلی ترین جاذبه گردشگری روستایی به طور سنتی خود روستا و شرایط طبیعی و مورفولوژی و شیوه زندگی و عواملی است که در شکل گیری سکونت گاه روستایی نقش اصلی را داشته است. باید توجه داشت عدم شناخت این عوامل، بخصوص معماری بومی می تواند منجر به نابودی این سرمایه ارزنده گردد.

مراجع

- [1] عظیم،ن. جمشیدیان، م ، بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی. هنرهای زیبا، شماره 22، 1384
- [2] آزاد، م، میرهاشمی، الف، توسعه و حفاظت در بافت های ارزشمند روستایی، با رویکرد به فرهنگ بومی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره 154، تابستان 1395
- [3] ربوبی، م، معماری بومی و کاربرد آن در شناخت دیروز، امروز و فردای معماری، کتاب معماری بومی، نشر موسسه علمی و فرهنگی فضا، تهران 1384
- [4] بوزرجمهری، خ و همکاران، تحلیل کالبدی - فضایی معماری بومی مسکن روستایی و نقش آن در توسعه گردشگری (نمونه موردی: روستای دهبار شهرستان طرقله شاندریز)، دومین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین 1392
- [5] Lane, M&marsat, J, promoting integrated rural tourism: comparative perspectives on institutional networking in France and Ireland. Tourism geographies, 2004
- [6] Briedenhann J., Wickens E.; Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream? Tourism management. www.Elsever.com/Locate/Tourman.P1, 2004
- [7] سرتیپی پور، م، آسیب شناسی معماری روستایی، به سوی سکونتگاه مطلوب، چاپ اول، تهران، انتشارات شهیدی، 1388
- [8] حاجی ابراهیم زرگر، الف؛ «درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران»، دانشگاه شهید بهشتی؛ تهران، 1378
- [9] سعیدی، ع، مبانی جغرافیایی روستایی، انتشارات سمت، چاپ دوم، تهران، 1388
- [10] سرتیپی پور، م، شاخص های معماری مسکن روستایی در ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره 22، انتشارات دانشگاه تهران، 1384
- [11] احمدیان، ر، شناسایی معیارهای عام شکل گیری بافت های روستایی در ایران، بنیاد انقلاب اسلامی، 1392
- [12] عزیزپور، ف، شمسی، ر، نقش عوامل محیطی در سازمان فضایی سکونتگاه های روستایی، فصلنامه سپهر، دوره بیست و سوم، شماره هشتاد و نهم، 1392